

Zdzisława Kopczyńska, Lucylla Pszczołowska

Z zagadnień struktury językowej polskiego sylabowca

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 59/2, 183-193

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZDZISŁAWA KOPCZYŃSKA, LUCYLLA PSZCZOŁOWSKA

Z ZAGADNIENIŃ STRUKTURY JĘZYKOWEJ POLSKIEGO SYLABOWCA

Analizy prowadzone w ramach prac nad metryką porównawczą poezji słowiańskiej pozwalają na podstawie dotychczasowych wyników uchwycić pewne charakterystyczne cechy wypełnienia wiersza materiałem językowym. W jednym z ostatnich zeszytów „Pamiętnika Literackiego” (1967, z. 4) autorki niniejszego artykułu przedstawiły rezultaty swoich badań nad językową budową polskiego 8-zgłoskowca. Obecnie pragniemy w podobny sposób opisać i porównać dwa średniówkowe rozmiary: 11-zgłoskowiec i 13-zgłoskowiec. Oba te rozmiary — pierwszy ze średniówką po sylabie 5, drugi ze średniówką po 7 — są najszerszej stosowanymi, a od w. XIX począwszy prawie jedynymi reprezentantami wiersza sylabicznego, czyli systemu wersyfikacyjnego najbardziej charakterystycznego dla polskiej poezji.

Materiał badań, tak jak i w wypadku 8-zgłoskowca, stanowił wiersz drugiej połowy w. XIX, wiersz utworów w zasadzie nieepickich. Ograniczenie się do ram wiersza głównie lirycznego dyktowane jest faktem stosunkowej rzadkości wierszowanej epiki w tym okresie. Dla obu formatów wierszowych materiał ekscerpowano w miarę możliwości z twórczości tych samych poetów; i tak wyzyskane zostały 11-zgłoskowiec i 13-zgłoskowiec Asnyka, Konopnickiej, Kondratowicza, Ujejskiego, Norwida oraz Gomułickiego. Jednorazowa próbka wynosiła 50 wersów na ogół pochodzących z jednego utworu (w jednym ciągu). Próbek takich dla każdego formatu wierszowego zbadano po 10.

Referowane tu wyniki badań struktury językowej wiersza dotyczyć będą przede wszystkim związków pomiędzy formatem a ukształtowaniem akcentowym (rozkład akcentów i dobór zestrojów akcentowych)¹ oraz

¹ Jako zestrój akcentowy traktowany był: 1) wyraz pełnoznaczny 1-sylabowy; 2) wszystkie wyrazy polisylabiczne; 3) wyraz pełnoznaczny z enklityką lub/i proklityką (proklitykami) 1-sylabową; 4) sekwencja 1-zgłoskowych wyrazów niepełnoznacznych: dwa wyrazy, np. „do mnie”, lub trzy wyrazy, np. „a co to”.

związków pomiędzy formatem a określoną długością wyrazów² i miejscem przedziałów międzywyrazowych we wzorcu rytmicznym. Przy charakterystyce każdego z formatów operować będziemy wartościami sumarycznymi, na które składają się udziały danych elementów łącznie we wszystkich próbkach. Te sumaryczne wartości potraktujemy jako reprezentatywne dla interesujących nas formatów (w drugiej połowie w. XIX) oraz jako podstawę do porównania obu formatów. Wyniki analizy poszczególnych próbek nie są w pełni identyczne, między udziałem obserwowanych elementów w poszczególnych próbkach a udziałem tych zsumowanych elementów w całości materiału zachodzą czasami istotne różnice (będziemy je sygnalizować dla każdego przypadku). Różnice te jednak występują rzadko.

11-zgłoskowiec (5+6)

1. Akcenty — zestroje akcentowe

Już sam wzorzec rytmiczny 11-zgłoskowca ze średniówką po sylabie 5 determinuje możliwości rozkładu akcentów. W polskiej wersyfikacji ten format średniówkowy realizowany jest wyłącznie z paroksytonezą obu członów wersu, stąd też z góry wiadomo, że zawsze będą akcentowane sylaby 4 i 10, że nie będzie akcentu na sylabach 5 i 11 (tzn. w wygłosie wyrazu) oraz że ze względu na zdecydowaną przewagę form polisylabicznych, z reguły paroksytonicznych, bardzo rzadko wystąpi akcent na sylabach 3 i 9 (tzn. poprzedzających sylaby obciążone akcentem metrycznym).⁵

W takiej sytuacji w członie średniówkowym 11-zgłoskowca w zasadzie tylko dwie pozycje są pod względem akcentowym „swobodne”: 1 i 2. Jak to wynika z obliczeń sumarycznych, obie te pozycje traktuje się równorzędnie: przypada na nie jednakowa liczba sylab akcentowanych, około 50%³ na każdą. Przewidywalna rzadkość wystąpienia sylaby akcentowanej w pozycji 3 została w zebranych przez nas materiale potwierdzona, akcenty pojawiają się tu tylko w 4% wersów.

W członie klauzulowym frekwencja akcentowanych sylab w pozycji 9 (przed akcentem metrycznym) jest jeszcze niższa, akcent na sylabie 9 przypada tylko w 0,6% wersów. Tłumaczy się to najprawdopodobniej większą rozpiętością części klauzulowej dającej do dyspozycji trzy

² Jako wyraz traktujemy sekwencję liter (w zasadzie według reguł pisowni współczesnej) wyodrębnioną z obu stron odstępem graficznym.

³ Różnice występują tu w trzech próbkach: 1) w jednym z utworów silnie akcentowo obciążona jest pozycja 1 (w 62% wersów); 2) w dwóch utworach słabiej akcentowo obciążona jest pozycja 2 (akcentowana w 34% i w 32% wersów).

miejsca, na które może padać akcent (oczywiście, nie licząc akcentu metrycznego w pozycji 10), a w związku z tym umożliwiającą luźniejsze niż w 5-zgłoskowym członie wypełnienie akcentowe.

Te trzy miejsca, tzn. w kolejności pozycje 6, 7, 8, nie są obciążone w sposób równomierny. Na pozycję 6 (czyli pierwszą po średniówce) przypada stosunkowo najniższa liczba sylab akcentowanych (w 34,4% wersów), najsilniej zagęszczają się akcenty na sylabie następnej (w pozycji 7 — w 47,6% wersów), pozycja 8 jest znów słabiej obciążona akcentowo (w 39,2% wersów)⁴. Ta nierównomierność mówi o istnieniu wyraźnej tendencji do amfibrachizacji członu klauzulowego.

Różnica o jedną sylabę między członami 11-zgłoskowca stanowi więc o odmiennych możliwościach ich wypełnienia akcentowego. 5-zgłoskowy człon, jak to wykazują wyżej podane rezultaty analiz, jest odcinkiem, w którym swobodnie mieszczą się tylko dwa akcenty, oddzielone od siebie jedną lub dwoma sylabami nieakcentowanymi (— ˘ — ˘ — i ˘ — — ˘ —). Natomiast 6-zgłoskowy człon ma pod tym względem możliwości znacznie szersze. Może on być zarówno trzyakcentowy (˘ — ˘ — ˘ —), jak i dwuakcentowy, i to w trzech wariantach (— ˘ — — ˘ — ; — — ˘ — ˘ — ; ˘ — — — ˘ —). Rozstęp zatem między akcentami może być tu 1-, 2- lub nawet 3-sylabowy. Zbadany materiał wskazuje, że najczęściej realizowany jest układ o 2-sylabowym odstępem między akcentami.

Poruszona tu sprawa większej „luźności” akcentowej członu 6-zgłoskowego wiąże się bezpośrednio z udziałem zestrojów akcentowych w obu członach wersu. Między częścią średniówkową a klauzulową 11-zgłoskowca zachodzą w tym zakresie znaczne rozbieżności. Przede wszystkim, jak łatwo przewidzieć, różna jest w obu wypadkach frekwencja zestrojów 4-sylabowych. Mamy ich oczywiście znacznie więcej w członie klauzulowym (15,7% wobec 3% w członie średniówkowym). Wynika to głównie z faktu, że 4-sylabowy zestrój akcentowy nie może się rozpoczynać wraz z 5-sylabowym odcinkiem, w którym konstantę stanowi akcent na sylabie 4. Mógłby, oczywiście, rozpoczynać się wraz z sylabą 2, ale wówczas warunkiem koniecznym byłoby poprzedzenie go monosylabą pełnoznaną, a takich w polszczyźnie jest stosunkowo niewiele. W zbadanym przez nas materiale na 500 wersów 11-zgłoskowych takich wypadków wypełnienia członu średniówkowego jest tylko 13.

W ogólnym rachunku zestroje monosylabowe (licząc je w obu członach wersu łącznie) zajmują niższą pozycję niż zestroje 4-sylabowe

⁴ W jednym z analizowanych utworów Konopnickiej inny jest udział sylab akcentowanych w pozycjach 6, 7 i 8: 20%, 80%, 18% (bardzo wyrazista amfibrachizacja).

(11,2% wobec 18,7%). Udział ich przedstawia się inaczej w każdym z członów wersu: w członie pierwszym występują one prawie dwukrotnie liczniej (7,1% wobec 4,1%). Natomiast punkt koncentracji owych zestrojów w obu wypadkach spoczywa w nagłosie odcinka.

Zgodnie z normą języka polskiego — zarówno w pierwszym jak i w drugim członie wersu główną rolę grają zestroje 2- i 3-sylabowe. Ale podczas gdy 3-sylabowe w każdym z członów wersu mają taką samą w zasadzie frekwencję (przed średniówką 39,6%, po średniówce 41,9%⁵), udział 2-sylabowych zestrojów jest istotnie wyższy w członie średniówkowym (46,1% wobec 37,2%⁶). Znajduje to również, przynajmniej częściowe, uzasadnienie w różnicy rozpiętości sylabicznej, jaka istnieje między obu członami przy zdeterminowanym miejscu jednego akcentu (na przedostatniej w obu członach). Typowe wypełnienie zestrojowe odcinka 5-zgłoskowego — to po jednym zestroju 2- i 3-sylabowym, podczas gdy w 6-zgłoskowym odcinku są możliwe trzy kombinacje: a) trzy zestroje 2-sylabowe, b) zestrój 2-sylabowy i zestrój 4-sylabowy, c) dwa zestroje 3-sylabowe. W zbadanym materiale niższy udział 2-sylabowych zestrojów po średniówce rekompensowany jest wyższym udziałem zestrojów 4-sylabowych.

2. Wyrazy — dział międzywyrazowy, rozpiętość sylabiczna

W członie średniówkowym 11-zgłoskowca obserwuje się znaczne zagęszczenie działów międzywyrazowych po sylabie 3; przypadają one w tym miejscu w 68,4% wersów. Wskazuje to na istnienie tendencji do wewnętrznego podziału odcinka 5-zgłoskowego na 3+2. W członie klauzulowym taka tendencja nie występuje. Przedziały międzywyrazowe po sylabie 3 mają taką samą prawie frekwencję jak po sylabie 4 (w 57,2% wersów i w 56,2% wersów). Mniej często pojawia się przedział międzywyrazowy na początku obu odcinków; w członie średniówkowym po sylabie 1 — w 50,6%, po sylabie 2 — w 54% wersów. Analogicznie i w członie klauzulowym panuje pod tym względem znaczna równoważność, choć przedziałów jest stosunkowo mniej (po sylabie 1 — w 44% wersów, po sylabie 2 — w 41% wersów).

W obu członach wersu najwięcej spotykamy wyrazów 1- i 2-sylabowych; łącznie udział tych wyrazów jest przy tym bardzo zbliżony (w członie średniówkowym 39,5% i 43%, w członie klauzulowym 33,2% i 38,7%). Istnieje natomiast różnica we frekwencji wyrazów 1-sylabowych

⁵ Tylko w jednej próbie istnieje różnica, i to znaczna: 3-sylabowych zestrojów jest 70%.

⁶ W jednej próbie istotna różnica w ilości zestrojów 2-sylabowych (18%).

w obu członach wersu, są one liczniejsze w członie 5-zgłoskowym (39,5% wobec 23,2%). Zachodzi także różnica między występowaniem w obu członach — w ogóle mniej licznych — wyrazów 3-sylabowych, tym razem na korzyść członu klauzulowego (22,7% wobec 14,5%). I ta odmiennność językowego wypełnienia każdego z członów 11-zgłoskowego wersu wydaje się być w jakimś stopniu uwarunkowana ich rozpiętością sylabiczną. O jedną sylabę dłuższy odcinek 6-zgłoskowy pozwala na częstsze użycie w nim wyrazów 3-sylabowych (dwa wyrazy 3-sylabowe mogą w nim być użyte jednocześnie). Przypuszczalnie też liczniejsze występowanie wyrazów 3-sylabowych „redukuje” tutaj liczbę wyrazów 1-sylabowych.

13-zgłoskowiec (7+6)

1. Akcenty — zestroje akcentowe

7-zgłoskowy człon średniówkowy tego formatu pozostawia w zasadzie cztery miejsca „swobodne” dla obciążenia akcentowego: pozycje 1, 2, 3 i 4; w związku z akcentem metrycznym, przypadającym na sylabę 6, można założyć, że pozycje 5 i 7 nie będą akcentowane. Te cztery pierwsze pozycje w zbadanym przez nas materiale są obciążone akcentami niemal że równomiernie⁷ (pozycja 1 — w 42,6% wersów, 2 — w 39,2%, 3 — w 42,2%, 4 — w 39,2%). Zgodnie z przewidywaniem frekwencja akcentu na pozycji 5 jest znikoma — zaledwie w 3,2% wersów.

Z trzech nie zdeterminowanych pod względem akcentowym pozycji członu klauzulowego dwie, a mianowicie 8 i 10, są akcentowane równie często. W zestawieniu z nimi znacznie silniej eksponowana jest pozycja 9, środkowa (pozycja 8 — w 32,4% wersów, 9 — w 51,6%, 10 — w 33,8%⁸). Fakt, że wartość modalna przypada tutaj na pozycję środkową, świadczy o tendencji do amfibrachicznego kształtowania tego członu (pozycja 12 ma akcent metryczny).

Udział zestrojów akcentowych różnej rozpiętości w 13-zgłoskowym formacie przedstawia się następująco: Nie biorąc w rachubę zestrojów dłuższych od 4-sylabowych, które pojawiają się rzadko, i to prawie

⁷ Tylko w jednym z analizowanych utworów wyraźnie zachwiana jest ta równowaga na korzyść pozycji 1 i 3 (62%, 28%, 64%, 22%).

⁸ Istotne odchylenia od tych wartości zachodzą w trzech próbkach: 1) w jednym z utworów Konopnickiej frekwencja sylab akcentowanych na poszczególnych pozycjach wynosi 16%, 82%, 8%; 2) w utworze Ujejskiego wyraźnie słabsze nasycenie akcentami w pozycji 9 (38%), więcej natomiast sylab akcentowanych w pozycji 10 (48%); 3) w utworze Gomulickiego w pozycji 9 też znacznie mniej sylab akcentowanych (36%).

wyłącznie w 7-zgłoskowym członie (3% 5-sylabowych zestrojów), najniższe wartości obserwuje się w wypadku zestrojów 1-sylabowych. Udział ich jest w obu członach podobny (5,8% w członie średniówkowym, 3,9% w członie klauzulowym). Oba człony są także równomiernie nasycone zestrojami 4-sylabowymi, których notujemy przy tym znacznie więcej niż monosylabicznych (przed średniówką 12,9%, po średniówce 15,4%). Najwyższą frekwencję wykazują zestroje 2- i 3-sylabowe, nie jest ona jednak taka sama w każdym z członów. W członie średniówkowym przeważają zestroje 2-sylabowe nad 3-sylabowymi (44,6% wobec 33,7%). Odwrotnie w członie klauzulowym, gdzie występuje przewaga zestrojów 3-sylabowych nad 2-sylabowymi (3-sylabowych — 43,8%⁹, 2-sylabowych — 36,1%).

Sytuacja ta tłumaczy się zapewne w jakiejś mierze odmienną rozpiętością sylabiczną członów, a więc odmiennymi możliwościami ich wypełnienia przez zestroje 3-sylabowe. W 6-zgłoskowym członie mogą się mieścić bez reszty dwa takie zestroje, w 7-zgłoskowym warunkiem ich jednoczesnego wystąpienia będzie obecność 1-sylabowego zestroju (wyraz monosylabiczny pełnoznacznym). Zestrojów takich w polszczyźnie jest mało, stąd też kombinacja 1+3+3 lub 3+1+3 nieczęsto się pojawia.

2. Wyraz — dział międzywyrazowy, rozpiętość sylabiczna

Analizowany materiał wykazuje zdecydowanie większą koncentrację przedziałów międzywyrazowych na dalszych pozycjach w obu członach wersu (zob. Tabele, nr 4).

Największy w obu członach udział mają wyrazy 2-sylabowe. Pod tym względem między członami nie występuje istotna różnica (człon średniówkowy — 41,9%, klauzulowy — 36,1%). Zachodzi ona natomiast w wypadku wyrazów 1- i 3-sylabowych. Człon średniówkowy jest bogatszy od członu klauzulowego w wyrazy 1-sylabowe, uboższy zaś w wyrazy 3-sylabowe (wyrazów 1-sylabowych przed średniówką 36,2%, po średniówce 28,9%; wyrazów 3-sylabowych przed średniówką 17,8%, po średniówce 28,3%).

Podobieństwa i różnice w budowie obu formatów

13-zgłoskowiec (7+6) i 11-zgłoskowiec (5+6) różnią się, jak to oczywiste, rozmiarem sylabicznym członu średniówkowego, łączy je natomiast tożsamość sylabiczna członu klauzulowego. Warto podkreślić

⁹ W jednym z analizowanych utworów Konopnickiej istotnie więcej jest 3-sylabowych zestrojów (58,6%).

przy tym, że mimo 2-sylabowej różnicy w rozpiętości pierwszych członów oba te człony mają nieparzystą liczbę zgłosek. W jakim stopniu ta różnica i ta tożsamość wpływają na stosunek obu wzorców w zakresie ich wypełnienia obserwowanymi tu elementami językowymi?

Otóż na podstawie podanych już wyników analiz można stwierdzić, że w tych nierównych sobie członach średniówkowych istnieje następująca zbieżność: pozycje pod względem akcentowym swobodne (1 i 2 w 11-zgłoskowcu; 1, 2, 3 i 4 w 13-zgłoskowcu) są równomiernie obciążone akcentami. Równomierność ta jest wyrazistym sprawdzianem sylabiczności członów średniówkowych w obu formatach. Dodatkowo potwierdza to wypełnienie członów układami sylab akcentowanych i nieakcentowanych (zob. Tabele, nr 2); realizują się mniej więcej równomiernie wszystkie przewidywalne warianty układu akcentowego. Jest przy tym rzeczą wartą uwagi, że w obu członach średniówkowych pozostaje dość szeroki margines dla układów innych (w 18% wersów i w 20% wersów), z punktu widzenia toku akcentowego polszczyzny nie dających się tak łatwo przewidzieć. Należą do nich układy z tzw. zbitkami akcentowymi (np. $\acute{\text{---}}\acute{\text{---}}\acute{\text{---}}$) oraz układy o dużej przestrzeni bezakcentowej (np. $\text{---}\text{---}\acute{\text{---}}$ i $\acute{\text{---}}\text{---}\text{---}\acute{\text{---}}$). Stanowi to o pewnym podobieństwie członów średniówkowych i odróżnia je od 6-zgłoskowych członów klauzulowych. W członach tych margines dla „nietypowych” układów akcentowych jest znacznie węższy (w 11% wersów i w 7% wersów).

Pod względem rozkładu akcentów oba 6-zgłoskowe człony klauzulowe nie różnią się. Zarówno w 11-zgłoskowcu jak i w 13-zgłoskowcu występują tendencje do akcentowego eksponowania pozycji 2 w tych członach, tzn. do amfibrachicznego kształtowania 6-zgłoskowca. Ukształtowanie amfibrachiczne członu klauzulowego w obu formatach obejmuje prawie połowę wersów. Udział innych układów akcentowych także nie wykazuje istotnych rozbieżności (zob. Tabele, nr 2).

W zakresie zestrojów akcentowych o rozmaitej długości człony średniówkowe obu formatów istotnie różnią się między sobą w dwóch punktach. Przede wszystkim, co łatwo przewidywać, człon 7-zgłoskowy jest o wiele bogatszy w zestroje 4-sylabowe (12,9% wobec 3%). Człon 5-zgłoskowy zaś góruje nad 7-zgłoskowym frekwencją 3-sylabowych zestrojów (39,6% wobec 33,7%). Udział zestrojów akcentowych 2- i 1-sylabowych jest w obu członach podobny, z tym wszakże zastrzeżeniem, iż w 7-zgłoskowym członie zestroje 1-sylabowe nie grupują się w tak wyraźnej, jak w wypadku 5-zgłoskowego, przewadze na pozycji 1.

Podkreślić tu jednak trzeba, że i z punktu widzenia budowy zestrojowej zachodzi interesująca zbieżność członów średniówkowych w zestawieniu ich z członami klauzulowymi. Wyraża się ona w wyższej frek-

wencji zestrojów 2-sylabowych w odcinkach 5- i 7-zgłoskowym, niż to obserwuje się dla członów 6-zgłoskowych obu formatów.

Człony klauzulowe 11-zgłoskowca i 13-zgłoskowca nie różnią się między sobą, gdy chodzi o wypełnienie ich zestrojami akcentowymi o rozmaitej długości.

6-zgłoskowe człony klauzulowe cechuje również ta sama średnia rozpiętość zestroju akcentowego; wynosi ona 2,7 sylaby. W członach średniówkowych tak 11-zgłoskowca jak i 13-zgłoskowca średnia rozpiętość zestroju akcentowego jest mniejsza: w 5-zgłoskowym członie wynosi 2,5 sylaby, w 7-zgłoskowym — 2,6 sylaby. Okazuje się więc, że średnia rozpiętość zestroju akcentowego nie musi wzrastać wraz z długością sylabiczną odcinka. Wniosek ten potwierdza dodatkowo obserwacja dotycząca średniej rozpiętości zestroju akcentowego w wierszu 8-zgłoskowym. Dla sylabicznej postaci takiego wiersza średnią stanowi 2,6 sylaby, a więc tyle samo co dla członu 7-zgłoskowego, a mniej niż dla członu 6-zgłoskowego¹⁰.

Inny aspekt tych różnicowań ujawnia zestawienie ilościowego udziału zestrojów akcentowych w poszczególnych członach analizowanych formatów (zob. Tabele, nr 3). W 6-zgłoskowym członie zdecydowanie przeważa wypełnienie dwuzestrojowe. Analogicznie rzecz się przedstawia z członem 5-zgłoskowym. Stąd też istnieje silna tendencja do równowagi akcentowej obu członów 11-zgłoskowca (5+6). Ta podwójna niejako tonizacja formatu 11-zgłoskowego wyraża się w badanym materiale 65,8% wersów czteroakcentowych (2+2). W 13-zgłoskowcu taka czteroakcentowa postać ma udział przeszło dwa razy niższy; wersów, w których każdy człon wypełniają dwa zestroje, jest 29,2%. Druga możliwa w tym formacie odmiana równoważności akcentowej członów, postać: 3 akcenty+3 akcenty, realizowana jest jeszcze słabiej, bo tylko w 12% wersów. Natomiast na pierwsze miejsce w 13-zgłoskowcu wysuwa się takie wypełnienie formatu, przy którym oba człony są sobie nierównoważne: trzyakcentowy człon średniówkowy+dwuakcentowy człon klauzulowy. Postać ta nie jest tak eksponowana jak forma czteroakcentowa w wypadku 11-zgłoskowca, niemniej udział jej wyraża się wysoką cyfrą 46,8%.

Przedstawiona wyżej sprawa różnicowań średniej rozpiętości zestroju akcentowego wiąże się z różnicą w średniej rozpiętości wyrazu w badanych członach rytmicznych. Sytuacja pod tym względem przedstawia się podobnie: średnia rozpiętość wyrazu jest najniższa w 5-zgłoskowym odcinku i wynosi 1,8 sylaby, wyższa w 7-zgłoskowym członie (1,9 sylaby)

---

¹⁰ Natomiast w 3-akcentowym 8-zgłoskowcu średnia rozpiętość zestroju jest wyższa i równa się 2,7 sylaby, tj. tyle co w 6-zgłoskowym członie klauzulowym.

i najwyższa w członie 6-zgłoskowym (2,1 sylaby). Tak więc, jak w wypadku średniej długości zestroju akcentowego, wzrost rozpiętości sylabicznej odcinka nie musi wpływać na zwiększanie się liczby wyrazów dłuższych. Także i dla tej sprawy dodatkowym potwierdzeniem jest średnia długość wyrazu w 8-zgłoskowcu sylabicznym, równająca się 1,85 sylaby.

Jeśli idzie o udział wyrazów różnej rozpiętości, to oba formaty wierszowe nie różnią się w sposób istotny. Ale i w tej dziedzinie zachodzi pewne podobieństwo między budową obu członów średniówkowych w zestawieniu ich z członami klauzulowymi. Tak w członie 5-zgłoskowym jak i 7-zgłoskowym więcej jest wyrazów 1-sylabowych niż w członach klauzulowych, a jednocześnie mniej wyrazów 3-sylabowych.

Zebrane tu wyniki analiz i zestawień wskazują na wyraziste przeciwstawienie w kilku istotnych punktach organizacji językowej członów średniówkowych 11- i 13-zgłoskowca wobec wspólnego dla obu formatów 6-zgłoskowego członu klauzulowego. W tym członie 6-zgłoskowym ma miejsce, jak już wspomniano, wyższy udział zestrojów 3-sylabowych i wyrazów 3-sylabowych, eksponowanie akcentowe pozycji 3 w członie, a zarazem zawsze węższy margines dla nietypowych układów akcentowych. Wszystkie te cechy budowy językowej świadczą o tendencjach do regularności, jednocześnie akcentowej i zestrojowej — a więc do sylabotonizacji. Nierówne pod względem ilości sylab człony średniówkowe 5- i 7-zgłoskowy, ze swoją równomiernością akcentowego obciążenia pozycji „swobodnych”, wielością układów akcentowych (znacznie szerszą realizacją układów akcentowych nietypowych), stanowią zatem w tych dwuczłonowych konstrukcjach 11- i 13-zgłoskowca element bardziej sylabiczny, podbudowując w ten sposób silnie sylabizm obu formatów.

Jakie są przyczyny owej niezależności budowy członu klauzulowego wobec poprzedzających go części średniówkowych? Co powoduje analogię w strukturze członów 5- i 7-zgłoskowego? Na te pytania trudno w chwili obecnej odpowiedzieć w sposób wyczerpujący. Poza wskazaną już tu sprawą sylabicznej rozpiętości zapewne jakąś rolę odgrywa występowanie w członie klauzulowym rymu (może on wpływać na dobór wyrazów dłuższych); ważny czynnik stanowi tutaj niewątpliwie składnia. Z tego punktu widzenia w grę wchodzi „klauzulowy” charakter 6-zgłoskowego członu: odcinek ów rzeczywiście może przypadać na drugą, końcową część zdania, w której zazwyczaj występuje tendencja do gromadzenia się dłuższych wyrazów czy zestrojów akcentowych. Tendencja taka może również występować w wypadkach, gdy wraz z członem klauzulowym nie kończy się zdanie, a to na tej zasadzie, że organizacja metryczna wersów średniówkowych stanowi organizację analogiczną do

zdania. Dokładne wyjaśnienie roli tych elementów wymaga dalszych badań, a przede wszystkim objęcia obserwacją budowy językowej omawianych tu członów w wypadkach, gdy występują one w innych pozycjach metrycznych, w innych formatach średniówkowych.

TABELE
(wartości podane w procentach)

1. Sylaby akcentowane w kolejnych pozycjach wersu

	1	2	3	4	5			6	7	8	9	10	11
11-zgł.	47,4	48,4	4,2	99,4	0,6			34,4	47,6	39,2	0,6	100	—
13-zgł.	42,6	39,2	42,2	39,2	3,2	99,8	0,2	32,4	51,6	33,8	0,3	100	—

2. Układy akcentowe

a) człon 5-zgłoskowy

┘ — — ┘ —	38,4
— ┘ — ┘ —	43,6
inne	18

b) człon 7-zgłoskowy

┘ — — ┘ — ┘ —	12,4
┘ — ┘ — — ┘ —	22
— ┘ — ┘ — ┘ —	17,8
— ┘ — — — ┘ —	13,6
— — ┘ — — — ┘ —	14,2
inne	20

c) człon 6-zgłoskowy

	11-zgł.	13-zgł.
┘ — ┘ — ┘ —	17,8	14,6
┘ — — — ┘ —	11,6	13,8
— — ┘ — ┘ —	17,3	16,8
— ┘ — — ┘ —	42,3	47,8
inne	11	7

3. Zestroje akcentowe

a) zakończenia zestrojów akcentowych w kolejnych pozycjach wersu

	1	2	3	4	5			6	7	8	9	10	11
11-zgł.	11,2	38,6	50	—	100			7,6	30,2	46,6	37,4	—	100
13-zgł.	7,2	36,6	39	43,8	40	—	99,6	5,8	29,4	49,2	35,8	—	100

b) rozpiętość zestrojów

	przed średniówką							po średniówce					
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6
w 11-zgł.	7,1	46,1	39,6	3	4,2			4,1	37,2	41,9	15,7	0,2	0,9
w 13-zgł.	5,8	44,6	33,7	12,9	3	—	—	3,9	36,1	43,8	15,4	0,4	0,4

c) ilość zestrojów akcentowych w wersie

przed średniówką / po średniówce	11-zgł.	13-zgł.
2/2	65,8	29,2
2/3	17,4	7,2
3/2	5,6	46,8
3/3	1,4	12
inne	9,8	4,6

4. Wyrazy

a) zakończenia wyrazów w kolejnych pozycjach wersu

11-zgł.	1	2	3	4	5			6	7	8	9	10	11
	50,6	54	68,4	2,8	100			44	41	57,2	56,2	0,4	100
13-zgł.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	46,8	48,8	52,2	58,4	58,6	2	100	37,6	36,6	61,2	52	—	100

b) rozpiętość wyrazów

	przed średniówką							po średniówce					
	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6
w 11-zgł.	39,5	43	14,5	2,6	0,4			33,2	38,7	22,7	5,1	0,2	0,1
w 13-zgł.	36,2	41,9	17,8	3,6	0,5	—	—	28,9	38,1	28,3	4,4	0,3	—